

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

**«ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ»**

Студента 5 курсу, групи ФБС_м-11
напряму підготовки «Фінанси і кредит»
професійна орієнтація «Банківська справа»
Василини П.В.

Керівник викл.Рудан В.Я.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Сутність, призначення та джерела формування власного капіталу банку .	5
РОЗДІЛ 2. Динаміка та аналіз банківського капіталу в Україні	14
РОЗДІЛ 3. Проблеми формування ресурсної бази банків та шляхи їх подолання	21
Висновки.....	28
Список використаної літератури	30

Вступ

Основою для реалізації банком своєї посередницької функції є формування ресурсної бази, адже від цього залежать масштаби діяльності та обсяги отримуваних фінансових результатів. У сучасних умовах проходить розуміння того, що банківські ресурси — це основа діяльності будь-якого банку, оскільки процес утворення ресурсів і надання позик перебувають у їх тісному взаємозв'язку. Тому розуміння економічного змісту банківських ресурсів, знання проблем, які пов'язані із їх формуванням і використанням надзвичайно важливе.

Пасивні операції, в результаті яких формується ресурсна база комерційних банків, відіграють первинну і визначальну роль по відношенню до активів. Комерційні банки виконують кредитні та інші операції в межах наявних власних і залучених грошових коштів. Інакше кажучи, пасивні операції фактично передують активним і визначають масштаби дохідних операцій.

Актуальність даної теми пов'язана з баченням проблеми комерційних банків щодо формування ресурсної бази і ефективного розміщення цих ресурсів в умовах підвищення рівня інфляції, дестабілізації національної валюти та посиленні вимог органів, які регулюють банківську сферу.

Об'єктом цього дослідження є власний капітал банків України та його роль на сучасному етапі розвитку економіки.

Предметом дослідження є економічні відносини з приводу формування та оптимального використання ресурсної бази банку.

Метою даної роботи є вивчення теоретичних основ ресурсів банків, розкриття діючої практики з проблемних питань капіталізації банків України, а також пошук шляхів оптимізації власного капіталу банківських установ.

Тому, для досягнення поставленої мети варто вирішити наступні завдання:

- дослідити значення капіталу для банків та його функції;
- навести основні джерела формування капіталу банків;
- проаналізувати сучасний стан капіталу банків України та провести аналіз його структури і динаміки;
- запропонувати шляхи нарощення капіталу банків.

Серед науковців, що займаються дослідженням проблем, які пов'язані з формуванням власного капіталу банків і підвищенням рівня капіталізації банківської системи, на особливу увагу заслуговують праці таких вчених як Г. Азаренкової, М. Алексеєнко, З. Васильченко, О. Васюренко, А. Вожжова, І. Гуцала, Я. Грудзевича, О. Дзюблюка, О. Заруби, Л. Костирко, А. Мороза, М. Савлука, С.Юрія та ін.

У випадку успішного впровадження пропозицій і рекомендацій, що викладені у роботі, а також враховуючи процес оновлення правової та технічної бази в банківській сфері, варто очікувати стабілізаційного ефекту, а саме підвищення рівня капіталізації банків та започаткування нового етапу в розвитку банківського бізнесу в Україні.

РОЗДІЛ 1. Сутність, призначення та джерела формування власного капіталу банку

В умовах переходу від командно-адміністративних до ринкових відносин важливе значення має розвиток та удосконалення діяльності комерційних банків, а отже, і формування й використання їх ресурсів.

Банківські ресурси — це основа діяльності банку, оскільки канали утворення ресурсів і надання позик перебувають у тісному взаємозв'язку. Відтак, розуміння економічного змісту ресурсів банку, знання проблем, які пов'язані із їх формуванням і використанням є надзвичайно важливими.

Ресурсна база комерційного банку є вирішальним моментом для планування стратегії кредитної діяльності банківської установи, оскільки саме від обсягу залучених коштів залежить сама можливість банку брати участь у операціях з надання різного роду позик. Такими залученими ресурсами є кошти, які залучаються банками на різні депозитні рахунки, включаючи поточні рахунки підприємств, різних установ та організацій, населення, строкові депозити суб'єктів фінансового ринку, а також ресурси, які залучені до банку методами, які не являються депозитними (тобто це позики на міжбанківському ринку, операції РЕПО, випуск цінних паперів власного боргу та ін.).

Власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, аніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через виконувані власним капіталом банку функції (рис. 1.1).

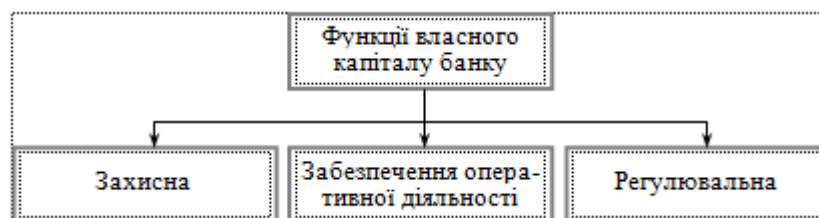

Рис. 1.1 Функції, які виконує власний капітал банку

Суть захисної функції власного капіталу полягає у тому, що він слугує насамперед для захисту інтересів вкладників і кредиторів банку, для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Ця функція включає гарантування

вкладів, яке захищає інтереси вкладників банку у разі його ліквідації чи банкрутства, а також забезпечує функціонування банку у разі виникнення збитків від поточної діяльності. Такі збитки, як правило, покриваються за рахунок поточних прибутків. Якщо поточних прибутків для цього, а також для покриття непередбачених витрат недостатньо, використовується частка власного капіталу. Тому коли банк має достатній резервний капітал та інші подібні резерви, він тривалий час може вважатися надійним і платоспроможним навіть за наявності збитків від поточної діяльності. Використання залученого та позиченого капіталу для покриття поточних збитків з економічного погляду неприпустимо, оскільки вони самі є боргом банку перед кредиторами і вкладниками.

Роль захисної функції власного капіталу банку змінюється залежно від низки факторів: загальноекономічного та фінансового стану країни, а також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні; стратегії і тактики банків, насамперед у галузі підпорядкування їх забезпеченню ліквідності та фінансової стійкості. Чим вищий у країні рівень розвитку гарантування вкладів і здійснення активних операцій, тим менші вимоги до захисної функції власного капіталу і тим менша його сума може знаходитися в обороті банку. Однак надмірне захоплення ліквідними та безризиковими активами призводить до зниження прибутковості банку, втрати його позицій на грошовому ринку та ринку банківських операцій і послуг.

Функція забезпечення оперативної діяльності порівняно із захисною функцією у банківській діяльності є другорядною для власного капіталу банку. Проте недооцінювати чи ігнорувати її не слід, особливо на перших кроках створення та функціонування банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Роль цієї функції власного капіталу відчутна за подальшого розширення та структурного розвитку банку, розроблення та запровадження нових банківських технологій і продуктів.

Сутність регулювальної функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу

платоспроможності має на меті недопустити надмірної мінімізації банками власного капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків і підвищити рівень захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за складом. Одна його частина, найпостійніша, призначена для забезпечення банківської діяльності, і виступає у формі статутного капіталу, частково резервного та субординованого капіталу, емісійних різниць, переоцінки основних засобів і нематеріальних активів, фондів розвитку банку та матеріального заохочення його працівників. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій і послуг банку від збитків. Вона рухоміша й виступає частково у формі резервного капіталу, резервів для покриття ймовірних збитків від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак може використовуватися й для забезпечення банківської діяльності та для страхових потреб банку. Тому розмір її є найрухомішим, може змінюватися залежно від зміни стратегічних і тактичних цілей самого банку, а також від зміни вимог регулювальних і наглядових органів. Ця частина власного капіталу виступає у формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатися кошти на умовах субординованого боргу.[3]

Із розвитком ринкових відносин структура залучених ресурсів зазнала значних змін. Це обумовлено появою нових способів акумуляції тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб, що не є традиційними для старої банківської системи.

Банківська діяльність полягає в залученні грошових коштів та відповідно наданні їх у позику або ж здійснювати інвестування з більш високими процентними ставками. Так банки виступають посередниками між тими, що мають у своєму розпорядженні тимчасово вільні грошові кошти, і тими, в кого така потреба є. Це зумовлене тим, що метою і мотивом здійснення такого посередництва є отримання прибутку, який ще називають «банківським прибутком».

Такі операції, з допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси називаються пасивними операціями. Сутність пасивних операцій полягає в залученні різних видів вкладів у рамках депозитних і заощаджувальних операцій,

отримання міжбанківських кредитів, емісії різного роду цінних паперів, а також проведенні деяких інших операцій, в результаті здійснення яких збільшуються грошові кошти в пасиві балансу банку [16].

Щоб зручно було розглядати джерела банківських ресурсів їх класифікують. Є багато різних класифікацій ресурсів комерційних банків, що побудовані на основі визначених критеріїв, але усі вони мають певні умовності.

Зупинемось на одному з критеріїв класифікації банківських ресурсів. Найпоширенішою є класифікація капіталу банку за джерелом утворення. Розрізняють залучений, позичений та власний капітал. Залучений капітал — це кошти фізичних і юридичних осіб, які залучені банком на вклади. Операції, що пов'язані із залученням коштів на вклади, називаються депозитними, а таке залучення — депозитним. Запозичення коштів на міжбанківському ринку, у центральному банку або ж шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку є недепозитним, а отриманий у такий спосіб банківський капітал — позиченим. Спільним для залученого та позиченого банківського капіталу є те, що це чужі для комерційного банку кошти й зобов'язання перед вкладниками і кредиторами [15].

Сучасна банківська практика характеризується великою різноманітністю вкладів і депозитних рахунків. Це пояснюється прагненням банків найповніше задовольнити попит різних клієнтів на банківські послуги, а також залучити їхні заощадження або вільні грошові кошти на банківські рахунки.

Недепозитні джерела банківських ресурсів відрізняються від депозитів. Вони мають, по-перше, не персональний характер, тобто не асоціюються з клієнтами банку, а купуються на ринку на конкурентній основі, і, по-друге, ініціатива залучення цих коштів належить самому банку, даним видом ресурсів користуються переважно великі банки. Купуються недепозитні кошти на значні суми, і їх вважають операціями оптового характеру [13].

Власні кошти комерційних банків складаються зі статутного фонду, а також утворених у процесі банківської діяльності резервних та інших фондів. До власних коштів прирівнюється прибуток, який до його розподілу знаходиться в обороті

комерційного банку і використовується в якості банківських ресурсів.

Тимчасово вільні кошти бюджетів на рахунках у комерційному банку (якщо він залучається до касового виконання державного бюджету) утворюються в результаті їхнього поточного виконання, тобто від моменту надходження доходів на рахунки в банку до моменту їх використання.

Важливим банківським ресурсом є кошти клієнтів на рахунках у комерційному банку і кошти в розрахунках: залишки коштів на поточних рахунках підприємств, організацій і установ усіх форм власності; залишки фондів економічного стимулювання і спеціального призначення клієнтів, що зберігаються в банку на окремих рахунках; кошти депоновані з метою забезпечення гарантії платежу при акредитивній формі розрахунків, розрахунках чеками й акцептованими платіжними дорученнями; кошти в розрахунках між установами одного комерційного банку; кошти бюджетних і громадських організацій; кошти спеціальних фінансово-кредитних інститутів.

Основну частину залучених ресурсів комерційних банків складають депозити.

Депозит (вклад) – це грошові кошти в національній та іноземній валюті, що передані їх власником або іншою особою за його дорученням в готівковій або безготівковій формах на рахунок власника на зберігання на певних умовах.

Практично усі клієнтські рахунки називають депозитними. Депозитним може бути будь-який відкритий у банку рахунок, на якому зберігаються його грошові кошти.

Для банківської практики характерна така класифікація депозитів:

- депозити до запитання;
- строкові (термінові) депозити;
- ощадні вклади населення;
- умовні депозити (вклади, які робить клієнт в банку на певних умовах)

За категорією вкладників депозити поділяють на:

- міжбанківські депозити;
- депозити юридичних осіб;
- депозити фізичних осіб [10].

Депозити за своїм економічним значенням можуть бути як пасивними, так і активними.

Активні депозити – це розміщення банківських коштів в інших банках. Сюди відносять:

- кореспондентський рахунок в НБУ;
- депозит до запитання в НБУ;
- кошти надані НБУ за операції РЕПО;
- короткострокові депозити в НБУ;
- кореспондентські рахунки в інших банках;
- депозити до запитання в інших банках;
- депозити «овернайт» – тільки на одну добу – в інших банках;
- короткострокові депозити в інших банках

Пасивні депозити – це залучення банками коштів від усіх своїх клієнтів на перераховані вище рахунки.

Депозит вигідний банку тому, що він користується цими коштами, це є його залучені ресурси, а для клієнта іноді проблематично, чи внести гроші на депозит, чи використати для задоволення своїх потреб. Якраз депозитні операції дуже виразно відображають сутність комерційної діяльності банку – платити за депозит дешевше, а розміщувати його дорожче. Депозитні операції повинні ще відповідати «золотому банківському правилу» – надавати кошти на строк не більше, ніж ці кошти залучаються.

Депозити до запитання – кошти, що зберігаються на спеціальних рахунках банку і можуть в будь-який момент бути поповнені або вилучені, тобто термін в депозиті не обумовлюється.

Вклади (депозити) до запитання розміщуються у банку на поточному або іншому спеціальному рахунку клієнта. Вони використовуються для здійснення поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. За вимогою клієнта кошти з розрахункового та поточного рахунків у будь-який час можуть вилучатися шляхом видачі готівки, виконання платіжного доручення, сплати чеків або векселів. Вклади до запитання є нестабільними, що обмежує можливість їх використання

банком для позичкових та інвестиційних операцій, тому власникам поточних рахунків сплачується низький депозитний процент або не сплачується зовсім.

Ресурсами комерційних банків є також кредити, надані іншими банками, включаючи іноземні, а також кошти інших банків, що знаходяться на їхніх кореспондентських рахунках у комерційному банку.

Нарешті, до ресурсів комерційних банків відносять інші грошові кошти, які утворюються в результаті проведення ними інших видів пасивних операцій.

В залежності від місця мобілізації банківських ресурсів їх підрозділяють на мобілізовані самим комерційним банком і придбані в інших банків. На місці комерційними банками мобілізується більша частина ресурсів, наприклад, вклади громадян і депозити підприємств і організацій. Для оперативного задоволення додаткових потреб у грошових коштах комерційні банки залучають ресурси, мобілізовані іншими банками.[14]

В залежності від часу використання банківські ресурси підрозділяють на постійні і тимчасові. Постійні – це грошові кошти, чия динаміка й оборотність комерційним банком може бути спрогнозована і визначена частина (стабільні залишки) використана для здійснення активних операцій. Тимчасові банківські ресурси створюють грошові кошти, що утворюються періодично в результаті здійснення деяких банківських операцій і динаміку яких важко спрогнозувати.

З точки зору джерел утворення ресурси комерційних банків поділяються на власні і залучені. Аналізуючи суть власного капіталу комерційного банку, доцільно розглянути питання оцінки його вартості. Оцінка вартості власного капіталу дає змогу одержати додаткову інформацію для прийняття відповідних управлінських рішень поточного і перспективного плану, визначити ефективність діяльності банку.

Основні положення Базельської угоди використовують і наші держави, зокрема Україна. Національний банк України при визначенні достатності власного капіталу комерційних банків додержується положень цієї угоди. При цьому НБУ постійно вдосконалює методикку визначення розміру власного капіталу.

В даний час більша частина ресурсів комерційних банків формується не за рахунок власного капіталу, а за рахунок залучених та запозичених коштів.

Комерційний банк для формування своєї ресурсної бази залучає грошові кошти підприємств, організацій, установ і населення. Частина залучених ресурсів він мобілізує по своїй ініціативі, для чого як позичальник виходить на грошовий ринок. Для оперативного задоволення своїх потреб у додаткових ресурсах комерційний банк звертається до інших комерційних банків, Національного банку чи здійснює емісію певних цінних паперів. Суть цієї операції зводиться до мобілізації комерційними банками грошових коштів замість видачі кредиторам визначених цінних паперів.

Іншу частину залучених ресурсів комерційний банк мобілізує за допомогою того, що клієнти самі пропонують йому грошові кошти з метою забезпечення їхньої схоронності та одержання доходу.

Серед залучених ресурсів використовується як традиційні для комерційних банків України, так і нові для них види ресурсів. До перших, зокрема, відносяться кошти підприємств, організацій, установ і населення на рахунках у комерційному банку, кошти бюджету. Поява другого виду ресурсів зв'язана із залученням банків у нові для них сфери банківської діяльності – операції з цінними паперами, факторингові, лізингові та інші операції. Це спричинило за собою включення до складу банківських ресурсів не тільки грошових коштів у національній та іноземній валюті, але і цінних паперів, майна і зв'язаних з ним майнових прав.

Розглядаючи особливості формування ресурсів комерційних банків, слід зазначити, що їх перелив здійснюється на кредитній основі, вони є своєрідним товаром. Споживча вартість банківських ресурсів полягає у спроможності функціонувати як капітал і приносити дохід у вигляді позичкового відсотку, який є складовою банківських прибутків. З огляду на це, поняття “ресурси комерційних банків” може мати два аспекти.

По-перше, традиційні банківські ресурси являють собою акумульовані банком тимчасово вільні кошти господарства й населення на умовах виникнення зобов'язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою вилучення прибутку. Ці кошти, по суті, вільна частина пасиву балансу комерційного

банку і їх вважають банківськими ресурсами у вузькому розумінні.

По-друге, у зв'язку з тим, що поняття “ресурс” (від французького “resources”) трактується не лише як “засоби”, а й як “можливості”, це дає право застосовувати його й до поняття банківських ресурсів у широкому розумінні. У цьому разі, окрім традиційних банківських ресурсів, у дане поняття можна включати й реальні можливості банку не лише акумулювати кошти в зобов'язання боргу та зобов'язання власності, а й можливість вилучати прибуток від проведення дохідних банківських операцій (тобто дохідних активних, комісійних і посередницьких операцій). Розмір же прибутку має бути достатнім для окупності залучених та запозичених ресурсів і поступового зростання капіталу банку. Саме розуміння банківських ресурсів у широкому аспекті ставить на центральне місце проблему управління активами і пасивами.[1]

Отже, ресурсна база комерційного банку – це частина грошового ринку, представлена сукупністю виведених із обігу коштів господарських суб'єктів і грошових доходів населення, які мобілізуються банком на умовах виникнення зобов'язання власності та боргу для подальшого розміщення серед юридичних і фізичних осіб, яким необхідні банківські ресурси з метою одержання прибутку.

РОЗДІЛ 2. Динаміка та аналіз банківського капіталу в Україні

Для збереження активної позиції банку на ринку необхідно здійснювати політику мобілізації ресурсів, що є складовою загальнобанківської політики.

Під час вироблення ресурсної політики банк повинен реалізувати такі цілі: прибутковість, дотримання вимог регулюючих органів, ліквідність, мінімізація витрат, орієнтація на адаптацію, обсяги і ринок.

Загальна мета банківської установи — максимізація прибутку, який залежить від обсягу та ціни залучених різних видів банківських ресурсів. Прибуток необхідний насамперед для розширення банківської діяльності. Ця мета важлива не лише для збільшення власного капіталу через тезаврацію прибутків (підвищення капіталу за рахунок прибутку), а й для забезпечення в майбутньому припливу нових клієнтів, так як свідчення про прибутковість фірми є сигналом для інвесторів про її стійке економічне становище.

Необхідно враховувати і те, що банківська діяльність є ризиковою, тому не менш важливою є висока надійність банку, суть якої полягає в мобілізації стабільних елементів ресурсної бази і яка передбачає реалізацію таких цілей, як дотримання вимог регулюючих органів і забезпечення ліквідності.

Вимоги регулюючих органів можна визначити як зовнішні обмеження щодо мобілізації банківських ресурсів. Вони намагаються забезпечити платоспроможність банку, зв'язок між джерелами коштів і їх використанням.

Кожного разу коли населенню та Уряду кожної окремої країни необхідно впевнитися в хорошому або поганому фінансову стані банківської системи та економіки країни в цілому, робиться аналіз динаміки деяких економічних показників. За рахунок збільшення чи зменшення власного капіталу банків, можна оцінити та зробити відповідні висновки про діяльність та надійність, а також стабільність всього банківського сектору України та окремого банку.

Тому доцільно розглянути динаміку власного та статутного капіталу усіх банків України у період з 01.01.2008 – 01.04.2016.(рис. 2.1).

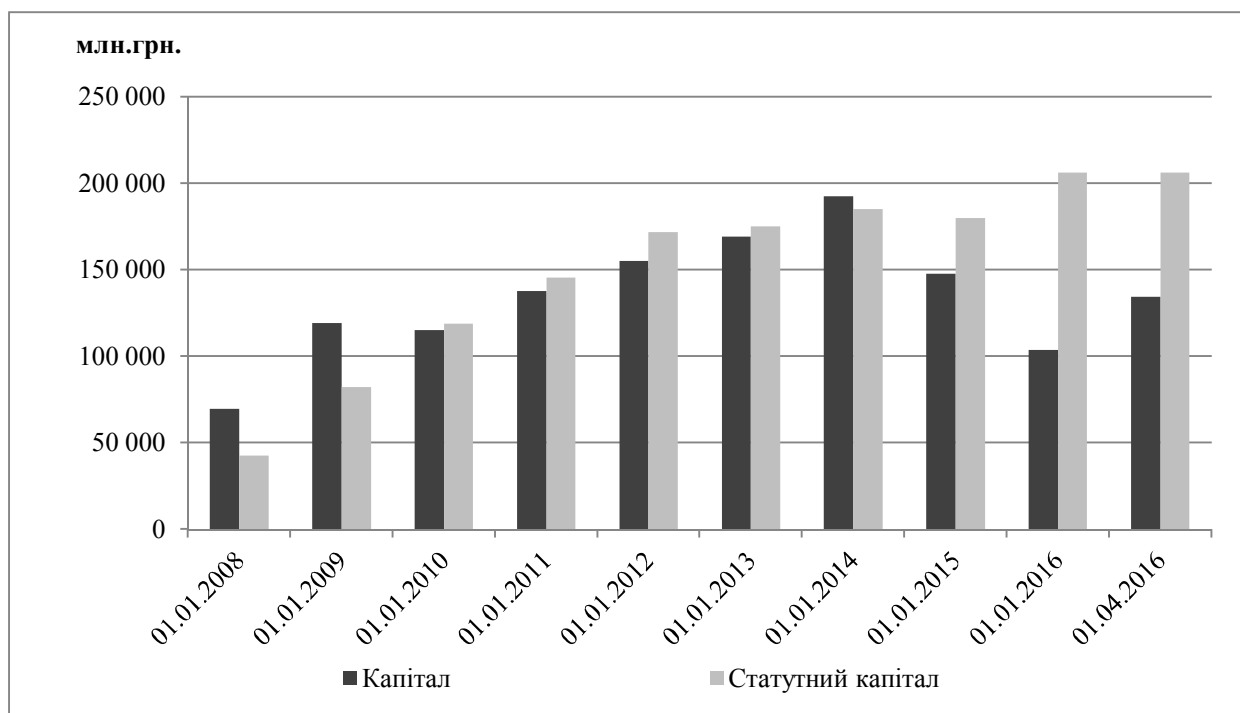

Рис. 2.1 Динаміка власного та статутного капіталу банків України [12]

Цікавим є те, що в період Світової фінансової кризи, а саме 2008-2009рр., власний капітал значно перевищував сплачений зареєстрований статутний капітал. При цьому дана різниця між дійсно значна, однак вже у 2010 році власний капітал та статутний капітал майже зрівнялися у своєму співвідношенню у банківських установах України. Інакше кажучи, дійсно Світова криза не залишилася непомітною для української та світової банківської системи. Вже після 2010 року відбувається значний приріст зареєстрованого статутного капіталу. Тобто 2011 та 2012 роки відображають реальні подолання наслідків Світової фінансової кризи періоду 2008 – 2009 років.

Так, за даними Національного банку України за січень – березень 2012 року власний капітал українських банківських установ збільшився на 11% - до 133,8 млрд грн.. За даними регулятора сплачений зареєстрований статутний капітал становив 96% від власного капіталу банківських установ.

Зважаючи на нову політично-економічну кризу в Україні, в 2014 році ситуація знову змінилася і статутний знову почав перевищувати власний капітал, цього разу набагато значніше (з 2014 року і до сьогодні). Станом на 1.01.2015 така різниця

становила 32,13 млрд.грн., а 1.01.2016 та 1.04.2016 — 102,67 млрд.грн. та 71,84 млрд.грн. відповідно.

Таку ситуацію можна пояснити наступним чином. Статутний капітал входить до складу основного. Однак однією із статей додаткового капіталу є результати поточного або звітного року. Тому, коли банківська система отримує збиток, як це було останні два роки, додатковий капітал зменшується на суму збитку, а отже зменшується і регулятивний капітал. При цьому статутний капітал залишається без змін. Тому така ситуація станом на початок 2015 - 2016 років пояснюється значною збитковістю банківської системи.

Варто також проаналізувати динаміку власного капіталу в порівнянні з величиною всіх пасивів. Динаміку банківського капіталу доцільно розглянути на основі даних основних показників діяльності банків поданих НБУ (Табл.2.1).

Таблиця 2.1

**Величина пасивів та власного капіталу банківської системи України
станом на початок 2011-2016 років [12]**

млрд..грн.

Назва показника	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016 [#]
Пасиви, усього	942,1	1 054,3	1 127,2	1 278,1	1 316,9	1 254,4
Капітал	137,7	155,5	169,3	192,6	148,0	103,7
з нього: статутний капітал	145,9	171,9	175,2	185,2	180,2	206,4
Регулятивний капітал	160,9	178,5	178,9	205,0	188,9	131,0

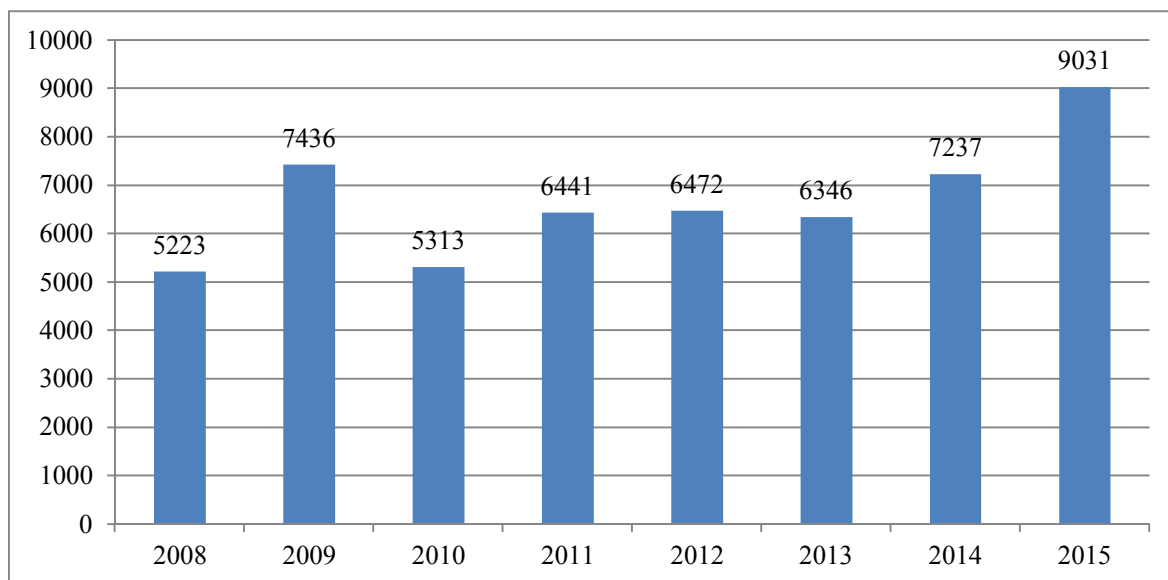
[#] без неплатоспроможних банків

Як бачимо з даної таблиці за проаналізований період пасиви банків зростали до початку 2016 року. Таке зменшення в 2016 пов'язане із ліквідацією деяких банків, а отже і з поверненням депозитів фізичним особам через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (до 200 тис.грн.). Однак деякі банки збанкрутували у 2014 році, тому як спостерігалось в таблиці спостерігалось зменшення капіталу на початок 2015. Незважаючи на кризу в банківській системі банки наростили свій статутний капітал у 2015 році. Що ж до регулятивного капіталу, то він з 2014 року

почав зменшуватись, що пов'язано значною мірою із вище згаданою ліквідацією кредитних установ.

Щодо окремо визначеного банку, то розглянемо тенденцію руху капіталу окремо на прикладі ПАТ «Райфайзен Банк Аваль», який станом на 01.01.2016 знаходиться у першій групі рейтингу банків України (Рис.2.2).

Рисунок 2.2. Динаміка власного капіталу ПАТ «Райфайзен Банк Аваль» (млн..грн.)

Розглянувши динаміку власного капіталу банку на прикладі даного банку, хотілося б відмітити, що відбувався невеликий ріст власного капіталу до 2012 року. Однак у 2013 ми бачимо незначне зниження власного капіталу банку, що був спричинений політичною кризою.

Однак після 2013 року і до сьогодні спостерігаємо значне нарощення власного капіталу даним банком (до 9,031 млрд.грн.). Якщо уважно подивитися на період Світової фінансової кризи, а саме 2008 – 2009 р., то можна побачити, що саме в цей період часу відбувається значний ріст власного капіталу, що звичайно приємно дивує та говорить про стійкість та стабільність даного банку у період кризи, адже саме у 2009 році відбувається дуже значний ріст власного капіталу банківської установи. Тобто можна зробити висновок про те, що український банківський сектор реально стійкий до фінансових криз, на прикладі Світової фінансової кризи, але в той же час дуже хиткий у відношенні до політичних подій у нашій країні, на

прикладі Суспільно-політичної кризи у 2014 році, що звичайно не є позитивним для усієї економічної системи України і саме з цим просто необхідно боротися та робити так, що вітчизняні банківські установи були просто економічно незалежними та вільними від будь – яких ситуацій, які складаються на території України. А ріст власного капіталу банківських установ на території України говорить тільки про підвищення довіри громадян до наших банків, що звичайно не може не бути позитивним як для банківського сектору, так і для економіки країни в цілому.

Разом з тим варто приділити нашу увагу і присутності іноземного капіталу в банківській системі України (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Частка іноземного капіталу в банківській системі України [12]

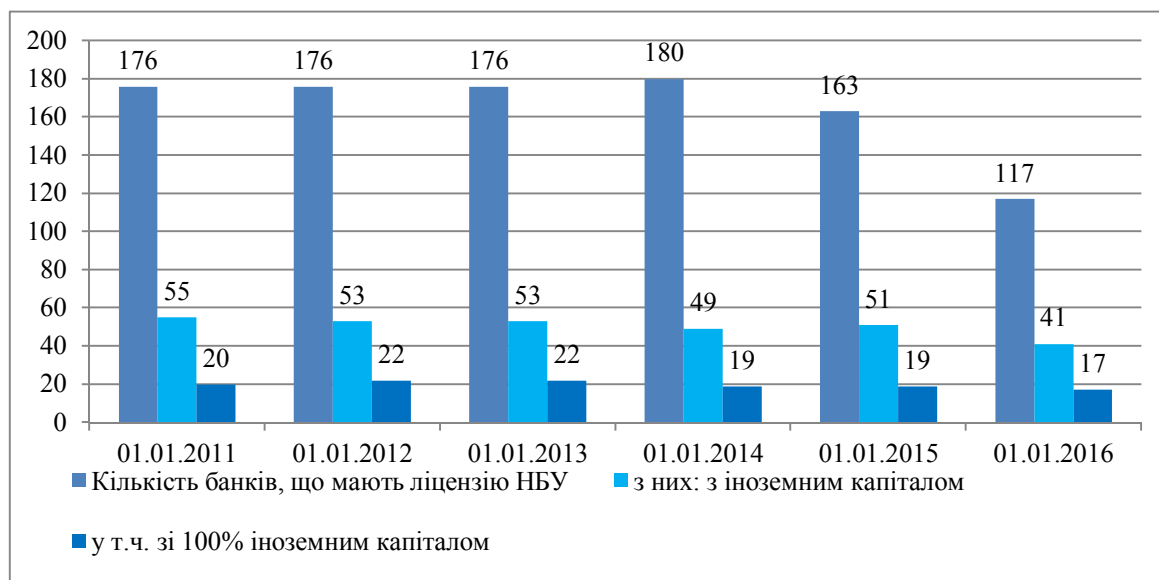
	Назва показника	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.04. 2016
1.	Кількість банків, що мають ліцензію НБУ	176	176	176*	180*	163*	117*	111
1.1	з них: з іноземним капіталом	55	53	53	49	51	41	43
1.1. 1	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	20	22	22	19	19	17	17
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	40.6	41.9	39.5	34,0	32,5	43,3	48,8

* з них 1 банк має ліцензію санаційного банку.

За даними табл. 2.2, станом на 01.01.2016 року із 117 зареєстрованих банків 41 банк з іноземним капіталом, в тому числі із 100% іноземним капіталом – 17 банки. В той же час, 01.04.2016 року із 111 зареєстрованих банків 43 з іноземним капіталом, в тому числі із 100-% іноземним капіталом — 17 банки. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків у 01.01.2016 році становила 43,3%, а станом на 01.04.2016 — 48,8%. Отже, спостерігається незначне збільшення кількості банків з іноземним капіталом, проте разом з тим частка іноземного капіталу в статутному

капіталі банків досягла майже 50%. З проведеного дослідження можемо спостерігати притік іноземного капіталу з української економіки [12].

Динаміку входження іноземного банківського капіталу доцільно розглянути на наступному графіку (Рис.2.3).

Рисунок 2.3. Динаміка чисельності банків з іноземним капіталом в Україні

Отже, згідно графіка можна побачити зменшення кількості іноземних банків в Україні станом на 1.01.16. Однак таке зменшення може бути пов'язане із зменшення кількості самих банків (з 180 у 2014 до 117 у 2016). Разом з тим зменшилася і кількість банків із 100% іноземного капіталу (зі 19 у 2015 до 17 у 2016). Крім цього, станом на 1.04.2016 року частка іноземного капіталу в банківській системі за короткий період (січень – квітень 2016) збільшилася з 43,3% до 48,8% відповідно. Такий процент є дуже великим, що тягне за собою як позитивні, так і негативні явища.

Приплив іноземного капіталу має позитивний вплив на розвиток національної економіки, проте цьому повинен слідувати належний контроль з боку НБУ. Зауважимо, що зростання частки іноземного банківського капіталу сприяє залученню іноземних інвестицій в країну, збільшенню обсягів кредитування населення, сприяє росту рівня рентабельності банків, зменшенню корупції, підвищенню гарантування вкладів тощо. Також залучення іноземного капіталу може принести в країну новітні банківські технології, фінансові продукти, що сприяє

підвищенню рівня конкуренції на ринку банківських послуг. Проте, варто вказати і на негативні сторони присутності значної частки іноземного капіталу, серед яких основними є труднощі пов'язані із контролем спрямованості іноземного капіталу, що прибуває в економіку України.

РОЗДІЛ 3. Проблеми формування ресурсної бази банків та шляхи їх подолання

Управління банківськими ресурсами являє собою діяльність, що пов'язана із залученням коштів вкладників і інших кредиторів, визначенням величини і відповідної структури джерел грошових коштів у тісному взаємозв'язку із їх розміщенням.

Управління ресурсами комерційних банків умовно можна розділити на два рівні, а саме рівень держави і рівень самого комерційного банку. При цьому на кожному з них використовуються як економічні, так і організаційні методи. Самі ж методи прямо або опосередковано впливають на величину ресурсів комерційних банків.

На рівні держави управління ресурсами комерційних банків відбувається через різні установи, в основному через Національний банк України з використанням різноманітних інструментів.

Надання Національним банком України кредитів комерційним банкам безпосередньо впливає на величину їхніх пасивів. Важливе значення має процентна політика, яка проводиться Національним банком України при міжбанківському кредитуванні. Адже встановлена Національним банком України офіційна облікова ставка виступає фактором регулювання попиту на міжбанківський кредит. Хоча в ряді країн з розвинутою ринковою економікою значення облікової ставки в порівнянні з іншими інструментами зменшується, в Україні її дієвість обумовлена особливостями організації ринку банківських ресурсів — перепродажем ресурсів одними комерційними банками іншим комерційним банкам через НБУ. Варто враховувати і той факт, що частина кредитів Національного банку України зв'язана з рефінансуванням комерційним банкам їхніх активів.

Також інструментом, що використовує Національний банк, є операції на відкритому ринку. Операції НБУ по купівлі-продажу державних цінних паперів збільшують чи зменшують величину пасивів комерційних банків. Тому, операції на відкритому ринку служать насамперед для регулювання попиту та пропозиції, але

можливості НБУ порівняно невеликі.

Обов'язкові резерви — частина ресурсів комерційних банків, внесених на кореспондентський рахунок у Національному банку по його вимозі. Це обмежує можливості кредитування і депозитної емісії, обумовленої перерахуванням коштів по рахунках комерційних банків. Обов'язкові резерви також виконують функцію страхування депозитів і вкладів. Разом з тим вони по суті багато в чому являють собою організаційний метод регулювання ресурсів комерційних банків.

При регулюванні ресурсів важливе місце відводиться показникам ліквідності комерційного банку і максимального розміру ризику на одного позичальника. Дотримання зазначених показників вимагає підтримання відповідності між строками, на які залучаються і розміщуються кошти.

Через економічні нормативи Нацбанку регулювання ліквідності банківського балансу спрямовує діяльність банків на формування ресурсної бази з урахуванням фактору надійності. Але його вплив хоча й істотний, однак залишається все-таки опосередкованим. Комерційні банки самостійно, відповідно до стратегії розвитку створюють ресурсний потенціал.

Зазначені та інші інструменти Національного банку України в сфері регулювання ресурсів комерційних банків можуть бути ефективними лише в умовах тісної їх ув'язки з податковою політикою та діючим законодавством. Високі ставки оподаткування зменшують грошові кошти, які залишаються в розпорядженні комерційного банку, негативно впливають на формування капіталу і на залучення ресурсів [3].

Вагома роль в керуванні банківськими ресурсами належить і самим комерційним банкам. При цьому банківським установам необхідно виконувати вимоги Національного банку України про дотримання комерційними банками встановлених економічних нормативів, а також проводити збалансовану пасивну й активну політику.

Управління власним капіталом є одним із найважливіших напрямків стратегії банківського розвитку. При цьому формування основного капіталу є первинним

завданням, а формування додаткового капіталу, яке залежить від результатів діяльності банку — вторинним.

Тому управління власним капіталом передбачає такі етапи:

1. Формування статутного фонду банку.
2. Розподіл прибутку та формування фондів банку.
3. Підтримання власного капіталу на рівні, який достатній для здійснення місії банку.

Особлива увага керівництва банків і контролюючих органів до управління капіталом пов'язана з функціями, які виконує капітал: забезпечення фінансової надійності банку, підтримання довіри з боку кредиторів та суспільства. Сьогодні для багатьох українських банків проведення капіталізації — питання подальшого існування. Проблеми пошуку її джерел мають як зовнішній щодо банку характер (брак потенційних інвесторів, можливості більш прибуткового альтернативного розміщення коштів), так і внутрішній (тенденція до зниження рівня прибутковості операцій, конфлікти інтересів акціонерів). Тому часто залучення акціонерів та реалізація їхніх фінансових інтересів відбувається далеко не прозорими, з огляду на економічну доцільність шляхами.

Встановлені економічні нормативи — своєрідне попередження банку, який надто швидко збільшує обсяги своїх кредитів та депозитів: він повинен знизити темпи зростання або залучити додатковий капітал. При управлінні капіталом перед керівництвом повинні стояти наступні цілі:

- дотримання вимог щодо капіталізації згідно з установленими нормативами;
- визначення необхідного розміру капіталу залежно від обсягів здійснення операцій, спектра послуг, що надаються, прийнятого рівня ризику і планів майбутнього розвитку;
- оцінка можливостей нарощування капітальної бази – як за рахунок зовнішніх джерел (залучення акціонерного капіталу, коштів на умовах субординованого боргу), так і за рахунок прибутку;

- підтримання оптимального співвідношення між інвестиціями прибутку на розвиток банку та виплатами дивідендів акціонерам.

В управлінні ресурсами комерційних банків значна роль повинна приділятися вкладним операціям. Щоб мобілізувати тимчасово вільні грошові кошти і трансформувати їх у реальні кредитні ресурси, банки повинні здійснювати заходи, що стимулювали б залучення вкладів і забезпечували б їхню схоронність. Тобто пропонувати вкладникам широкий спектр видів вкладів, запроваджувати гнучку політику процентних ставок, що б задовольняли їхні потреби, пропонувати потенційним вкладникам більший систему високоякісних послуг із розміщення коштів і управління ними шляхом впровадження нової техніки і технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів. Такими засобами можуть бути: розширення можливостей використання чекових книжок; впровадження різних видів дебетових і кредитних карток; надання кредитів; застосування депозитних рахунків із комплексним режимом функціонування для здійснення платежів та отримання прийняттого рівня доходу.[14]

В Україні ще не створено цілісної системи стимулювання нарощування банківського капіталу як на державному, так і на рівні окремих банків. Тому дослідження й запровадження механізмів матеріального стимулювання нарощування власного капіталу банків є важливою передумовою їх фінансової стабільності. Особливої актуальності це питання набуло сьогодні, коли загострення фінансової кризи істотно ослабило довіру клієнтів до банків, що спричинило відплив вкладів і поставило банки у скрутне становище. Негайне збільшення капіталу банків передбачено як першочергове завдання в антикризових заходах уряду і НБУ.

Проблема капіталізації українських банків на даний час перебуває в центрі уваги НБУ, вищих органів управління банків, а також науковців. Однак частіше за все її розглядають як загальну ціль, стратегічне завдання, без конкретизації шляхів, механізмів та інструментів нарощування банківського капіталу. На макрорівні вирішення цієї проблеми зводиться переважно до визначення певних завдань і нормативів, а практичний її аспект покладається на окремі банки, які повинні

виробити механізми і знайти потрібні кошти. Проте надзвичайні складність і актуальність цієї проблеми потребують комплексного її вирішення. Зокрема, на макрорівні необхідно забезпечити стимулювання нарощування банківського капіталу шляхом установлення відповідних регуляторних і фіскальних важелів, на мікрорівні - запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення фінансового менеджменту й системи стимулювання колективів банків [4].

Частка іноземного капіталу в банківській системі України становить 48,8% (станом на 01.04.2016 р.)

За таких умов Україна поступово починає втрачати важелі впливу на національну банківську систему, стає залежною від іноземних урядів (російських державних банків ОАО Банк ВТБ, Сбербанк России ОАО) та міжнародних фінансових корпорацій (Raiffeisen Group, BNP Paribas Group, UniCredit Group, CityGroup, OTP Group, Commerzbank Group, SEB Group тощо). Значне збільшення присутності іноземних банків на кредитному ринку України послаблює вплив держави на розвиток національної економіки. Іноземні банки, що обслуговують українських клієнтів, вже в найближчій перспективі можуть впливати на перерозподіл власності, структуру бізнесу, активів окремих підприємств і цілих секторів економіки. Доволі агресивна їх політика спрямована, переважно, на якнайшвидшу окупність здійснених інвестицій без врахування пріоритетних потреб України, що може викликати окремі невігідні диспропорції у розвитку та фінансуванні національної економіки.

Варто також приділити увагу зменшенню державної частки на банківському ринку, що може призвести до обмеження впливу держави на формування національної стратегії розвитку банківської системи та фінансування пріоритетних напрямів економіки, унеможливить участь державних банків у масштабних інвестиційних проектах державної ваги та в цілому створить негативний дисбаланс між національним та іноземним капіталом у банківській системі України.

Досить поширеною стала практика підвищення капіталізації банків за участю держави через механізм IPO. Так ще в 90-ті колишні держбанки Угорщини (OTP) та

Австрії (Erste) отримали потужний імпульс у своїй діяльності завдяки публічному продажу своїх акцій. OTP Bank тричі виходив на біржу (1995, 1997, 1999 рр.), після чого в держави залишилась одна привілейована ("золота") акція, а вартість однієї акції порівняно з 1995 р. зросла у понад 80 разів. У 1997р. Erste Bank здійснив публічне розміщення акцій — натеper майже 65% його акцій знаходиться у вільному обігу; у 2004 р. 19,5% акцій розмістив через механізм IPO польський держбанк РКО Bank Polski [17].

Світовий досвід показує, що якість менеджменту – головний фактор, який визначає конкурентоспроможність фірми, галузі, країни. Особливо важливою є роль управління у механізмі функціонування банків. Це пояснюється тим, що особливість банківського бізнесу полягає у високому ступені ризику. І саме висока ризикованість спонукає банки інтенсивно використовувати різні способи захисту для збереження фінансових позицій при одночасному вирішенні існуючих проблем [7].

Недостатній банківський капітал є значним гальмом на шляху банків до їх успішної діяльності, а достатність банківського капіталу дає змогу зберегти платоспроможність банку і впливає на рівень надійності банку. На сучасному етапі проблему капіталізації часто путають із проблемою розміру статутного капіталу або із проблемою ліцензійних вимог до розміру регулятивного капіталу. У зв'язку із цим, треба чітко зазначити, що проблема капіталізації — це проблема недостатньої адекватності капіталів банків до розміру сформованих ними активів. Проблема капіталізації є проблемою загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи. Незважаючи на поступове зростання показника балансового капіталу, як основи розвитку банківської системи, він залишається досить низьким, і складає лише 5% від ВВП, тоді як у Росії цей показник становив 37,2%, а в країнах Центральної Європи – понад 40%. Має місце неадекватне зростання капіталу банків і обсягу здійснюваних ними активних і пасивних операцій.[17]

Зважаючи на вищезгадані та інші проблеми банківської системи України, фахівці виділяють такі основні шляхи підвищення капіталізації банків України:

- збільшення капіталу за рахунок розміщення акцій власної емісії;

- збільшення показника адекватності капіталу шляхом консолідації банківської системи (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, реорганізація банків);
- збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу;
- збільшення капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку;
- зменшення обсягів високоризикових активів.

Зважаючи на умови, в яких на сьогодні опинилася банківська система України, найоптимальнішим шляхами зростання рівня капіталізації банків є збільшення показника адекватності капіталу шляхом консолідації банківської системи України. Даний напрямок передбачає створення банківських об'єднань та злиття банків. Це дало б можливість підвищити стійкість та стабільність усієї банківської системи. Однак це не можливо здійснити без відповідних заходів НБУ, зокрема проводити більш жорстку політику відносно регулювання значень економічних нормативів діяльності банку. Крім об'єктивних причин, що заважають процесу консолідації банків, є присутні і суб'єктивні причини, а саме, небажання головних акціонерів зливатися з іншими банками, оскільки частіше всього банк в основному обслуговує особисту фінансову діяльність певної фінансової групи, яка і є її головним акціонером. Шляхом виходу з цієї ситуації є створення банківських об'єднань на зразок фінансових та банківських холдингових груп, банківських корпорацій. Вони зберігають право володіння та управління, а також пропорційного розподілення прибутку. З іншого боку консолідація банківської системи не вплине на рівень конкуренції, адже процентна політика банків майже повністю залежить від політики НБУ.[6]

Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків дасть змогу підвищити їх конкурентоспроможність на світовому фінансовому ринку і забезпечить фінансову стабільність всієї економіки України на шляху інтеграції у ЄС.

Висновки

Капітал банку в деякому розумінні для вкладників є показником надійності розміщення капіталовкладень, адже в разі банкрутства власний капітал банку йде на відшкодування збитків власникам. У зв'язку з цим розмір власного капіталу є важливим фактором стабільності функціонування банку. Для досягнення цієї мети банки повинні намагатися збільшувати власний капітал, особливо в умовах трансформаційного етапу розвитку економіки.

Низький рівень капіталізації банків може стати на заваді розширенню їхніх операцій з обслуговування різних груп клієнтів, а також зумовлює досить низький інвестиційний потенціал банківських установ, а без довгострокових вкладів в економіку неможливими є заходи щодо припинення спаду та нарощування виробництва.[5]

Слід також зауважити, що саме розмір власного капіталу банку повинен знаходитись під суворим контролем регулюючих органів. З приводу необхідності залучення додаткового капіталу, банки можуть звертатись або до внутрішніх (нерозподілений прибуток), або до зовнішніх джерел коштів (продаж простих і привілейованих акцій). Вибираючи джерело фінансування, банк повинен брати до уваги відносні витрати та ризик, що пов'язані з кожним із джерел, що має банк. загальну піддатливість банку до ризику, вплив обраного способу залучення капіталу на доходи акціонерів. Для того, щоб постійно нарощувати свій статутний капітал, банки перш за все проводять таку дивідендну політику, яка сприяє підвищенню ринкової вартості акцій. Однак, високий рівень дивідендів може свідчити як про успішну фінансову діяльність банку, так і про вірогідність його банкрутства, бо саме під час інтенсивного відпливу коштів із банку встановлюються високі дивіденди.

З погляду на розвиток економічних процесів одним із можливих шляхів розв'язання проблеми ефективного збільшення капіталу банків є об'єднання невеликих банків у велику фінансово-кредитну установу із значним обсягом капіталу. Однак, при цьому достатню увагу слід приділяти проблемам, які виникають в процесі об'єднання дрібних банків, а саме: поєднання інтересів акціонерів банку; визначення джерел фінансування перехідного періоду; вплив на

менеджмент об'єднаного банку.

Варто також враховувати особливості злиття українських банків: по-перше, їх кількість досить незначна, що багато в чому пояснюється складністю проведення даної операції через недостатню опрацьованість нормативно-законодавчої бази; по-друге, злиття і поглинання українських банків є наслідком вимушених рішень керівництва та акціонерів.

Поряд з цим вимоги щодо збільшення банками статутних фондів повинні мати виважений характер, щоб не породити монополістичних тенденцій у кредитній сфері, сприяючи розвитку великих багатofilійних банків при одночасному скороченні невеликих банківських установ, що значною мірою впливає на розвиток економіки в регіонах, залишаючи останніх без малих місцевих банків, спроможних вирішувати приватні задачі регіону. У кінцевому результаті все це може зашкодити формуванню ефективної збалансованої структури банківської системи, сприяючи при цьому відновленню монополії та ліквідації міжбанківської конкуренції.

Тому складність і суперечливість загальноекономічних умов, у яких функціонують сьогодні українські банки, потребують виважених підходів до капіталізації банківських установ, диверсифікації джерел формування ресурсів, а також підвищення фінансової стійкості банківської системи України в цілому.

Список використаної літератури

1. Алексеєнко М. Структура капіталу комерційного банку // Фінанси України. – 2001. – № 4. – с. 123-131.
2. Банківський менеджмент: Навчальний посіб. За ред. О. А. Кириченка. – К.: Знання-Прес, 2012. – 438с.
3. Білокінь Г.М. Банківський нагляд та аудит. – Київ: ІТЦ НБУ, 1999. – 155с.
4. Владчин У. Достатність регулятивного капіталу у вітчизняному та іноземному банківництві України.// Формування ринкової економіки України. – №19 -2009. – С. 523-529.
5. Каднічанська В.М. Лазько А.А. Вплив обсягів банківського капіталу на конкурентоздатність банківської системи України // 2011.- С. 100 – 108.
6. Ковальчук О.В. Економічний капітал банку – складова системи ризик-менеджменту // 2010. С. 163 – 168.].
7. Ларіонова К.Л. Яремчук О.В. Управління формуванням обсягу та ціни власного капіталу банку // Вісник Хмельницького національного університету – 2010. - №5 – С. 268- 271.
8. Матлага Л.О. Перспективи оптимізації управління власним капіталом банків в Україні // Всеукраїнський науковий журнал - №6 – 2010. – С.327-331.
9. Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. Банківські операції: Підручник. - К.: КНЕУ, 2009. - 384с.
10. Олійник Д. Ресурсна база українських комерційних банків // Банківська справа. – 2000. – № 1,2. – с. 21-24.
11. Омельченко Г. В. Організація управління капіталом банку: формування механізму та регламентацій не забезпечення // 2011р. – С. 50 – 61.
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
13. Панасенко Г.О. Формування і зростання власного капіталу банківських установ України Актуальні проблеми економіки – 2011. – №1(115) – С. 185 – 198.
14. Прокопчук К.Г. Формування й використання власного капіталу комерційних банків // Фінанси України. – 1999. – № 9. – с. 41-42.

15. Слав'юк Р.А. Гнатишак О.В. Дослідження теоретичних основ і структури банківського капіталу // 2010. С. 48 – 56.
16. Тиркало Р.І., Щибоволок З.І. / Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг. Навч. посібник, – К.: “Слободженщина”, 1999. – 236 с.
17. Ткачук Н. Економічний капітал банку: теоретична сутність, необхідність формування та особливості визначення.// Вісник ТНЕУ №2.- 2011р. – С. 42 – 52.
18. Трохименко В.І. Ринок банківських послуг в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку/ Трохименко В.І. // Статистика України. — 2010. — №2. — С.26-31.
19. Фурсова В.А. Давиденко А.І. Можливості збільшення власного капіталу комерційного банку за рахунок інструментів гібридного капіталу// Вісник економіки транспорту та промисловості № 36. – 2011р. – С. 212 – 217.
20. Чеберяко О.В., Рябоконт О.О. Структура капіталу банків України та його характеристика // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3(21). – С. 77-82.